

“ФАВОИДУ-Л-БАХИЯ” АСАРИДА ХАНАФИЙ ОЛИМЛАР ТАРИХИ

Аббосхон Абдуллаев,

Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази илмий
ходими

ИСТОРИЯ ХАНАФИТСКИХ УЧЕНЫХ В КНИГЕ «ФАВОИДУ-Л-БАХИЯ»

Аббосхон Абдуллаев,

научный сотрудник Международного исследовательского
центра Имама Термизи

HISTORY OF HANAFI SCIENTISTS IN THE BOOK “FAVOIDU-L-BAHIYA”

Abbosxon Abdullayev,

researcher at the International scientific-research Center of
Imam Termizi

Тел: +998 97 532 28 58

E-mail:

abbosxon.abdullayev@mail.ru

ru

<https://orcid.org/0009-0009-5435-4967>

Аннотация: Ушбу мақола ҳинд диёрдан етишиб чиққан аллома, шайх, муҳаққиқ Абулҳасанот Абдулхай Лакнавийнинг ҳаёти, илмий фаолияти ҳамда унинг “Фавоиду-л-бахия” асари ёзилиш тарихига бағишланган. Шунингдек, мазкур мақолада “Фавоиду-л-бахия” асарининг ислом цивилизациясидаги аҳамияти, мусулмон олимлари ҳаёти ва илмий фаолиятини тадқиқ этишидаги роли очиб берилган.

Калим сўзлар: Куръон, ҳадис, фикҳ, Абулҳасанот Абдулхай Лакнавий, “Фавоиду-л-бахия”, дин аҳкомлари.

Аннотация: Данная статья посвящена жизни, научной деятельности индийского учёного, шейха, исследователя Абулхасанота Абдулхая Лакнави и истории написания его труда «Фавоиду-л-бахия». Также в данной статье раскрывается значение труда «Фавоиду-л-бахия» в исламской цивилизации, его роль в исследовании жизни и научной деятельности мусульманских ученых.

Ключевые слова: Коран, хадисы, фикх, Абулхасанот Абдулхай Лакнави, «Фавоиду-л-бахия», правила религии.

Annotation: This article is devoted to the life and scientific activities of the Indian scientist, sheikh, researcher Abulhasanot Abdulhai Laknawi and the history of writing his work “Favoidu-l-bahiya”. This article also reveals the significance of the work “Favoidu-l-bahiya” in Islamic civilization, its role in the study of the life and scientific activities of Muslim scientists.

Key words: Koran, hadith, fiqh, Abulhasanot Abdulhai Laknawi, “Favoidu-l-bahiya”, rules of religion.

КИРИШ (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Уламоларнинг ҳаёти ва ижоди, устозлари, шогирдлари, уларнинг ривоятлари, саёҳатлари, туғилишлари ҳамда вафотлари ҳақидаги маълумотларни ўзида қамраган тарихга оид китобларни тадқиқ этиш бугунги кундаги муҳим масалалардан ҳисобланади. Ривоятлар, ҳадислар, дин аҳкомлари билан боғлиқ бўлган фанларни ўрганишга ислом уламолари жиддий киришганлар. Натижада мазкур соҳалар бўйича

бир қатор бебаҳо асарлар ёзилган. Яратганининг инояти билан Ҳиндистон ярим оролида ҳам ислом исмлари бўйича маҳоратли олимлар етишиб чиқди. Улар дарс бериш ва китоб ёзиш орқали инсониятга манфаат келтирдилар. Бу ҳудуддаги маъҳад ва университетларда дунёга машҳур олимлар етишиб чиқди. Ушбу илмий муассасалар қаторига Девбанддаги “Дорул улуми-л-исломия”, Добилдаги “Ал-Мажлис ал-илмий” ҳамда “Ал-Жомиъат ал-исломия”, Дехлидаги “Ал-Мадраса

ал-арабийя ал-аминия” ва бошқаларни айтиш мумкин [1].

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДЛАР (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Ҳинд диёрида етишиб чиққан алломаларга “Файзул Борий” асарининг муаллифи, аср имоми Муҳаммад Анваршоҳ, “Фатҳул муҳим” асарининг муаллифи Шабир Аҳмад ал-Усманий, Абу Довуд “Сунан”ининг шарҳи “Базл ал-мажҳуд” асарининг муаллифи Халил Аҳмад Саҳорнафавий, Имом Термизий “Сунан”ининг шарҳи “Маъориф ас-сунан” асарининг муаллифи Муҳаммад Юсуф Баннурий, шайх Муҳаммадбадр олим ал-Миртаҳий, шайх Ҳусайн Аҳмад ал-Муҳожир ал-Маданий, шайх Муҳаммадшаф ат-Таҳований ва бошқаларни мисол келтириш мумкин.

Ана шундай уламолардан бири, истеъдод ва ўтқир заковати билан ўзининг қисқа умрини илмий фаолиятга бағишлаган шайх, муҳаққиқ Абулҳасанот Абдулхай Лакнавий Ҳиндий бўлиб, у “Ал-Фавоид ал-бахия” китобининг муаллифидир [2].

Аллома, муҳаққиқ Абдулфаттоҳ Абу Гудданинг Абулҳасанот Абдулхай Лакнавий асарлари борасида қилган меҳнатини инобатга олиш керак, чунки у киши бу имомнинг китоб ва рисоаларини таҳқиқ қилган.

Абдулхай Лакнавийнинг китобларини ўқиган киши уларнинг қадр-қимматини билади. Расули ақрам соллаллоҳу алайҳи васаллам бу тўғрида айтганлар:

يَحْمِلُ هَذَا الْعِلْمَ مِنْ كُلِّ خَلْفٍ غَدُوْلُهُ يَنْفُورُ عَنْهُ تَحْرِيفَ الْعَالِيْنَ وَانْتِحَالَ الْمُبْطِلِيْنَ وَتَأْوِيلَ الْجَاهِلِيْنَ

Бу илмни кейингилардан ўртачаси кўтариб оладида, уни ғулув кетувчиларнинг ўзгартиришидан (ҳаддан ошувчиларнинг ҳаддан ошишидан), қосирлик қилувчилар қусуридан, жоҳилларнинг нотўғри тавил қилишидан қайтаради. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу гаплари шайх Абулҳасанот Муҳаммад Абдулхайга мувофиқ келади, чунки у қилган ижоди билан исломий илмлар ривожига катта хизмат қилди [3].

МУҲОКАМА (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). “Ал-фавоид ал-бахия” асари аслида бошқа бир китобнинг мухтасар шакли ҳисобланади. У китоб 990/1582 йил вафот этган

Мавло Маҳмуд ибн Сулаймон ал-Кафавийнинг “Китобу аълом ал-ахёр мин фуқаҳои мазҳаб ан-Нуъмон ал-Мухтор” асари бўлиб, муаллиф уни қисқартирган ҳамда унга қўшимча келтирар экан, “Қола ал-жомиъ”, – дея илова қилган. Муаллиф унга муҳим шарҳларни ёзиб, “Ат-Таълиқот ас-санийя”, деб атади. У “Фавоид ал-бахия”дан сўнг бошқа бир рисола ёзиб, уни “Тараб ал-амосил битарожим ал-афозил”, деб номлади [4].

“Ал-Фавоид ал-бахия” асарининг муаллифи олим, муҳаддис, фақиҳ, мутакаллим Абулҳасанот Муҳаммад Абдулхай ибн Абдулҳалим ибн Аминуллоҳ ибн Муҳаммадақбар ибн Абулрахм ибн Муҳаммад ибн Яъқуб ибн Абдулазиз ибн Муҳаммад ибн шайх шаҳид Қутбиддин Ансорий Саҳлавий Лакнавий Ҳиндий ҳисобланади. У кишининг насаби Расулуллоҳнинг улуғ саҳобалари Абу Айюб ал-Ансорийга бориб тақалади. Абулҳасанот 1264/1848 йил 26 зулкаъда ойида Ҳиндистоннинг Бондо шаҳрида таваллуд топди. У беш яшарлигида Қуръон ёдлашга киришди, ўн ёшида уни тўлиқ ёдлади. Аллома ўзи ҳақида: “Менга норасидалик вақтимда ёдлаш қуввати берилди, шу сабабли барча ҳодисаларни беш ёшимда Фотиҳа сурасини ёдлаганим каби аниқ ёддан биламан”, – деган [2].

У биринчи бўлиб форс тилини, китобат санъати ва ҳусни хатни отасидан ўрганди. Кейин шаръий илмларни эгаллашга киришди. Наҳв, сарф, маъоний, баён, мантик, ҳикмат, тибб, фикҳ, усул, илми калом, ҳадис, тафсир китоблари ва бошқа илмларни ўқиди. Аллома бу илмларнинг аксариятини отасидан ўрганди. У ёшлигидаёқ дарс бериш ва асар ёзишга қизиқди. Шу орқали унга илм эгаллашга имконият ҳосил бўлди ҳамда китобларни бевосита устозлар кўмагисиз тушуниш малакаси пайдо бўлди. Абулҳасанот Лакнавийнинг энг яхши кўрган илмлари ҳадиси шариф ва фикҳул ҳадис эди, шу билан бирга унда ақлий илмларни ўрганишга ҳам кучли иштиёқ бор эди. Алломанинг илк устози отаси Муҳаммад Абдулҳалим Лакнавий ҳисобланади. Отаси вафот этгач, ақлий илмларни тоғаси шайх устоз Муҳаммад Неъматуллоҳдан ўрганди. Ҳисоб илмини эса Мавлавий Муҳаммад Ходим Ҳусайн Азимободийдан ўрганди [1].

Аллома Ҳинд ва Ҳижоз шаҳарларига сафарга чиққач, уларнинг энг машҳур олимларидан

илм ўрганиб, улардан ижозани қўлга киритди. Уларнинг энг машҳурлари сифатида Маккаи Мукаррама Шофиъий муфтийси Шайх Саййид Аҳмад ибн Зайн Дихлон, Маккаи Мукаррама Ханбалийлар муфтийси Муҳаммад ибн Абдуллоҳ ибн Хумайд Ханбалий, Шайх Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Ғарб Шофиъий, Шайх Абдулғани ибн Абу Саъид ал-Умарий ал-Ханафий ад-Дехлавий ал-Маданий кабиларни қайд этиш мумкин.

Абулҳасанот Лакнавий ўз устозларнинг нисбатлари ҳамда улар томонидан унга берилган ижозаларини “Инбоу ал-хиллон би анбои уламои Хиндистон” номли алоҳида бир рисола қилган [3].

Шайх Лакнавий таълим бериш, китоб ёзиш ҳамда дин йўлидаги муборак ҳаётдан сўнг 1304/1887 йил рабиъул аввал ойидан бир кеча қолганда бу дунёни тарк этди. У кишининг умри қирққа етмай туриб Лакнауда қариндошлари ётган қабристонга дафн этилди.

НАТИЖАЛАР (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS).

“Ал-фавоид ал-баҳийя” китобининг мухтасар қилиб ёзилиши сабаблари:

“Ҳамду салотдан сўнг, Роббининг кучли кечирувини умид қилувчи Абулҳасанот, Муҳаммад Абдулхай Лакнавий (унинг ошкор ва махфий гуноҳларини Аллоҳ кечирсин) марҳамат қилади:

“Албатта, ибрат олувчи учун тарих илмида ибрат, ўтганлар ҳаётини кўз олдига келтириш ҳамда бу дунёдаги барча нарса қазо ва қадар ҳукмига мағлуб эканига нидо бор. У тақдир қилинган вақтдан бир зум олдинга кета олмайди ҳам кейинга қола олмайди. Бу муддат ақллилар хабар топа олмайдиган, илмсизлар фойдалана олмайдиган бир муддатдир. Танқидчи кўра олишидан афзал, ғофилнинг кўзи ўтишидан олийдир. Унинг турли йўллари, ҳар хил кўчалари бор. Уларнинг энг каттаси киборлар таржимаи ҳолини ўрганиш, яхшилар хабарларидан воқиф бўлишдир. Улар ўтмишгина бўлиб қолмасдан, барча фойда ҳамда муҳим манфаатлар шунда жамланган. Уларнинг одоблари билан одобланиш, ахлоқлари билан хулқланиш учун фазилатлари, сифатлари, тетикликлари ва буюкликларидан хабардор бўлиш ўша фойдалардандир. Ўша азизларнинг туғилган асрлари ҳамда вафот этган замонларини билиш ҳам фойдадан холи эмас. Уларнинг асарлари, хи-

коялари, файзлари ҳамда асарларидан хабар топиш ҳам фойдадан холи бўлмайди. Буларни билиш орқали уларнинг йўлини тутиш, сийратларига эргашиш шавқи ортиб боради. Мен гўдакликдан ўспиринлик сари улғаяр эканман, буюк олимлар ҳақида ўқиб-ўрганишга шавқим ортиб борди. Қанчадан-қанча тарих китоблар, йил ва вақтлар ҳодисалари ёзилган саҳифаларни мутолаа қилдим. Натижада уларни бир тўпламга жамлаш учун етарли насиба ва кўп миқдордаги бойликка эга бўлдим. Энди мен уларни ягона тўпламга жамлашни хоҳладим. Менинг бу ишга қарор қилишимга бизнинг замонда ва ундан олдин ўтган уламоларнинг бу ишни арзимас нарса сифатида ортга ташлаб қўйганлари сабаб бўлди” [4].

Дарҳақиқат уч юз эллик саҳифадан ортик бу китобда беш юзтадан кўп Ханафий фақиҳлар тарихи ёзилган бўлиб, ўқувчиларга уламолар ҳаёти, ижоди билан яқиндан танишиб чиқиш имконини беради. Чунки уламолар тарихи бизга маънавий озуқа бўлиб, илм майдонига кириб боришимизга хизмат қилади. Шунингдек, донолар ҳаётидан ибрат олиш, уламолар таржимаи ҳолини билишга қизиқиш, уларнинг қисқа вақт ичида кўп нарсага эришганликлари бизга берилган энг қимматбаҳо бойлик вақт эканлигини, ундан унумли фойдалана олиш билан кўп яхшиликларга эришиш мумкинлигини кўрсатиб беради.

ХУЛОСА (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). Хулоса сифатида айтадиган бўлсак, “Ал-Фавоиду-л-баҳия” китоби алифбо тартибида берилиб, Иброҳим ибн Исмоил саффор тарихи билан бошланган. Асарда беш юз йигирма тўртта уламолар таржимаи ҳоли баён қилинган бўлиб, унда Ханафий мазҳабининг улуғ сиймолари мероси, ижоди, туғилган йиллари, вафот этган йиллари, устозлари, шогирдлари ҳақида муҳим малумотлар берилган.

Adabiyotlar ro‘uxati (Использованная литература / References)

1. Аҳмад ибн Яхё ал-Балозурий. Ансоб ал-ашроф. 13 Ж. – Байрут: Дор ал-фикр, 1996.
2. Бағдодий. Ҳадяту-л-орифин.
3. Хайриддин Зириклий. Ал-Аълум. 8 Ж. – Байрут: Дор ал-илм ли-л-малолӣн, 1986.
4. Ҳожи Халифа. Кашфу-з-зунун. – Байрут: 1981.